

18 Οκτωβρίου 2018

Τα καταφύγια της Αθήνας: Μία πόλη με χώρους μυστικούς, υπόγεια κτήρια και «κούφια» βουνά (φωτό)

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

1936... και η Αθήνα προετοιμάζεται για το αναπόφευκτο. Εκατοντάδες δημόσια καταφύγια αρχίζουν να χτίζονται εν όψει του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τι έχουν απογίνει 80 χρόνια μετά;

Λόφος Αρδηττού, οδός Ζαλοκώστα, Λυκαβηττός, πλατεία Κοραή. Τέσσερα διαφορετικά σημεία στην Αθήνα, μ' έναν κοινό παρονομαστή: Φιλοξένησαν χιλιάδες κατοίκους της ελληνικής πρωτεύουσας, κατά τη διάρκεια των γερμανικών βομβαρδισμών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Όπως αναφέρει το <https://sputniknews.gr/> κατά τα κρίσιμα χρόνια του πολέμου, αλλά και μετέπειτα, στην Αθήνα υπήρχε ένα δίκτυο τουλάχιστον 400 δημόσιων καταφυγίων, αλλά και εκατοντάδων, μικρότερων και διάσπαρτων, ιδιωτικών. Κάθε ένα με τη δική του ιστορία, με το δικό του στίγμα και με τη δική του πολιτιστική κληρονομιά.

Ο ιδιώτης ιστορικός ερευνητής, Κωνσταντίνος Κυρίμης, έχει χαρτογραφήσει πάνω από 80 καταφύγια σ' όλη την Αθήνα και μέσω των βιβλίων του, προσπαθεί να μεταδώσει την ιστορική «μνήμη» στις νεότερες γενιές και σ' αυτές που θα ακολουθήσουν, αναπληρώνοντας την ηχηρή απουσία του κράτους.

«Έκρηξη» καταφυγίων εν όψει του πολέμου

Μέχρι το 1936, η λέξη «καταφύγιο» ήταν άγνωστη στους Αθηναίους πολίτες. Ωστόσο, τα σύννεφα του πολέμου και η αναμονή του αναπόφευκτου, οδήγησε την τότε ελληνική κυβέρνηση να λάβει μέτρα προστασίας του πληθυσμού.

Καταφύγιο στην Αθήνα

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις εκείνης της εποχής, διεξάγονταν μέσω τυφλών αεροπορικών «χτυπημάτων». Δεν υπήρχαν στοχευμένες βολές, ούτε η έννοια του άμαχου πληθυσμού. Επομένως, έπρεπε να δημιουργηθούν χώροι, στους οποίους οι κάτοικοι θα μπορούσαν να προφυλαχθούν από τις γερμανικές βόμβες.

Κατά τα τέσσερα, περίπου, χρόνια που μεσολάβησαν έως το ξέσπασμα του πολέμου, στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας κατασκευάστηκαν πάνω από 400 δημόσια καταφύγια, αλλά και αρκετές εκατοντάδες ιδιωτικά, καθώς κάθε κτήριο άνω των τριών ορόφων, ήταν υποχρεωτικό να διαθέτει έναν ασφαλή και θωρακισμένο χώρο.

Έτσι, σε πολυκατοικίες, δημόσιες υπηρεσίες, σιδηροδρομικούς σταθμούς, λιμάνια, εργοστάσια, θέατρα και άλλα σημεία συγκέντρωσης του αθηναϊκού πληθυσμού χτίστηκαν εκατοντάδες καταφύγια. Μόνο στα δημόσια, η συνολική τους χωρητικότητα υπερέβαινε τους 30.000-40.000 ανθρώπους, ενώ λαμβάνοντας υπόψη και τα ιδιωτικά, εκτιμάται ότι «κάλυπταν» το μεγαλύτερο μέρος των Αθηναίων.

Κάθε κάτοικος... και καταφύγιο

Σ' αντίθεση με το μυστήριο και την αχαλίνωτη φαντασία που συνήθως συνοδεύει τα καταφύγια, η κατάσταση ήταν πολύ πιο απλή και κυρίως, πολύ πιο... εμφανής.

Ανά τακτά χρονικά διαστήματα, πραγματοποιούνταν ασκήσεις προετοιμασίας. Κάθε κάτοικος ήταν υποχρεωμένος να γνωρίζει το πού θα κατευθυνθεί σε περίπτωση βομβαρδισμού.

Μάλιστα, για την καλύτερη ενημέρωση των πολιτών, οι αρχές είχαν τοποθετήσει ειδική σηματοδότηση στις εισόδους των δημόσιων καταφυγίων.

Αυστηρές προδιαγραφές

Έπρεπε, επίσης, να υπάρχουν τουλάχιστον δύο δωμάτια, δηλαδή ένας προθάλαμος και ένας κύριος θάλαμος. Στα μεγαλύτερα καταφύγια, μάλιστα, ήταν υποχρεωτική η ύπαρξη χώρου ενδιαίτησης και τουαλέτας.

Η κύρια είσοδος έπρεπε να διαθέτει θωρακισμένη πόρτα, ενώ ήταν αναγκαίο να υπάρχει τουλάχιστον μία έξοδος κινδύνου. Εφόσον, η χωρητικότητα υπερέβαινε τα 100 άτομα, τότε το καταφύγιο όφειλε να έχει παραπάνω της μίας εισόδου. «Για να προλαβαίνουν όλοι να μπαίνουν εγκαίρως» παρατηρεί ο κ. Κυρίμης.

Σε ποια σημεία της Αθήνας βρίσκονταν

Το μέγεθος των καταφυγίων ποίκιλλε σημαντικά. Σύμφωνα με τον κ. Κυρίμη, υπήρχαν τα πολύ μικρά, τα οποία είχαν χωρητικότητα μόλις 30-40 ατόμων και τα οποία συναντιούνταν κυρίως, σε πολυκατοικίες, αλλά και τα πολύ μεγάλα, με χωρητικότητα έως 1.300 ατόμων.

Τα τελευταία περιλάμβαναν στοές, μήκους έως και 200 μέτρων, με πολλαπλούς θαλάμους, οι οποίοι σε αριθμό άγγιζαν τους 30. «Προτιμούσαν πολλά μικρά δωμάτια, παρά έναν ενιαίο μεγάλο χώρο, για λόγους στατικότητας» τονίζει χαρακτηριστικά ο κ. Κυρίμης.

Τα καταφύγια ήταν στην κυριολεξία παντού —στο κέντρο της Αθήνας, στον Πειραιά, στα περίχωρα, σε κάθε πιθανό σημείο του αστικού ιστού. Κυρίως, κατασκευάζονταν είτε σε υπόγειο χώρο, είτε σε λόφο, ο οποίος «κουφαινόταν» και δημιουργούταν η αναγκαία εγκατάσταση.

Ένα κυβικό μέτρο για κάθε ώρα παραμονής

Τα καταφύγια της Αθήνας δεν είχαν ως στόχο τη μακροχρόνια παραμονή. Μόλις τελείωνε ο βομβαρδισμός και εξομαλυνόταν η κατάσταση, οι πολίτες επέστρεφαν στην «καθημερινότητα». Ως εκ τούτου, η μέγιστη ώρα παραμονής είχε υπολογιστεί στις τρεις ώρες.

Γερμανικό καταφύγιο

Όσον αφορά τον διαθέσιμο... αέρα, ο κάθε πολίτης διέθετε 1 κυβικό μέτρο χώρου για κάθε ώρα παραμονής, υπό την προϋπόθεση ωστόσο, να παρέμενε σιωπηλός και ακίνητος, καθώς σε διαφορετική περίπτωση θα χρειαζόταν περισσότερο οξυγόνο και άρα, μεγαλύτερο όγκο χώρου.

Μεταπολεμικά καταφύγια

Όλες οι παραπάνω προδιαγραφές προβλέπονταν στον νόμο του 1936, ο οποίος διατηρήθηκε εν ζωή έως το 1956, όταν και καταργήθηκε η υποχρεωτική ανέγερση καταφυγίου σε ιδιωτικές οικοδομές.

Η πλειονότητα των συγκεκριμένων χώρων ανεγέρθηκε την περίοδο '36-'40. Ωστόσο, εξαιτίας της ισχύουσας νομοθεσίας, κάθε πολυκατοικία που χτιζόταν μεταπολεμικά, ήταν υποχρεωτικό να περιλαμβάνει ένα ειδικό δωμάτιο, το οποίο θα προοριζόταν ως καταφύγιο.

Βέβαια, όσο η κοινωνία άφηνε πίσω της τον πόλεμο και επέστρεφε στους φυσιολογικούς ρυθμούς, η τήρηση των προδιαγραφών «χαλάρωνε» σημαντικά.

Το γερμανικά καταφύγια

Ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει και στα καταφύγια που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Οι εισβολείς, έχοντας ως εχέγγυα την προηγμένη τεχνολογία, την περίοδο '42-'44 κατασκεύασαν νέα, υπερσύγχρονα καταφύγια, προκειμένου να προφυλάσσονται από τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς.

Τα περισσότερα εξ αυτών, βρίσκονταν κοντά σε στρατιωτικής σημασίας χώρους, όπως αεροδρόμια, λιμάνια, αποθήκες κ.α. Αρκετά υπήρχαν και στα νησιά του

Αργοσαρωνικού. «Σ' ένα από αυτά, βρήκαμε τοιχογραφίες. Και εκεί καταλαβαίνεις ότι και αυτοί ήταν άνθρωποι, είχαν ανάγκες και εκφράζονταν στους τοίχους» περιγράφει ο κ. Κυρίμης.

Πέραν αυτών, όμως, ο κατοχικός στρατός σε αρκετές περιπτώσεις προχωρούσε στην επίταξη των ελληνικών καταφυγίων, στα οποία άλλαζε τη χρήση και τα μετέτρεπε σε χώρους βασανισμού και κράτησης, όπως για παράδειγμα το κτήριο στην πλατεία Κοραή.

Ως αποτέλεσμα, η ανακούφιση και οι ζητωκραυγές των Ελλήνων, όταν άκουγαν το σύνθημα του τερματισμού του βομβαρδισμού, έδωσαν μερικά χρόνια αργότερα τη θέση τους στον αφόρητο πόνο και στο αιματοκύλισμα.

Καταφύγια για προστασία από τους... Έλληνες

Τα καταφύγια, βέβαια, δεν χρησιμοποιήθηκαν μόνο στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Χρησιμοποιήθηκαν τόσο στον συμμαχικό βομβαρδισμό του Ιανουαρίου του 1944 στον Πειραιά, όσο και στον προάγγελο του Εμφυλίου Πολέμου, τα λεγόμενα «Δεκεμβριανά, όπου Έλληνες προφυλάσσονταν από... Έλληνες.

Εγκαταλελειμμένα στον χρόνο

Σήμερα, τα καταφύγια της Αθήνας δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για πολλαπλούς λόγους. Ένας εξ αυτών συνίσταται στην αλλαγή της φύσης του σύγχρονου πολέμου, στην πρόοδο της πολεμικής τεχνολογίας, αλλά και στην αλματώδη μεγέθυνση του πληθυσμού.

Επίσης, στη συντριπτική τους πλειονότητα, είναι ασυντήρητα επί αρκετές δεκαετίες, με αποτέλεσμα το κόστος ανακατασκευής και ανακαίνισης να θεωρείται κάτι παραπάνω από δυσθεώρητο.

Ένα μεγάλο μέρος αυτών, παράλληλα, είτε έχει γκρεμιστεί, είτε έχει μπαζωθεί, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις ιδιωτικών καταφυγίων, μετατράπηκαν σε αποθήκες ή άλλους βοηθητικούς χώρους.

Σε ποιον ανήκουν

Αντίθετα με ό,τι ενδεχομένως πιστεύουν οι περισσότεροι, τα καταφύγια δεν ανήκουν ούτε στο υπουργείο Πολιτισμού, ούτε σε κάποιον άλλον φορέα. «Η ιδιοκτησία των καταφυγίων ανήκει σ' αυτούς που έχουν την ιδιοκτησία του ευρύτερου χώρου» επισημαίνει ο κ. Κυρίμης.

Για παράδειγμα: Αν το καταφύγιο, είτε δημόσιο είτε ιδιωτικό, βρισκόταν στο

χωράφι ενός ιδιώτη, τότε αυτό σήμερα βρίσκεται στην ιδιοκτησία των κληρονόμων του συγκεκριμένου ατόμου.

Η εποπτεία, ωστόσο, αυτών των χώρων τελείται κατά κύριο λόγο, από την Ελληνική Αστυνομία και τον ειδικό φορέα Πολιτικού Σχεδιασμού Εκτάκτων Αναγκών (ΠΣΕΑ).

Μηδενική αξιοποίηση

Από τα 400 δημόσια καταφύγια, μόλις ένας είναι επισκέψιμο. Και αυτό χάρη στους... Γερμανούς, καθώς ο συγκεκριμένος χώρος στην πλατεία Κοραή μετατράπηκε κατόπιν σε σημείο βασανιστηρίων Ελλήνων αντιστασιακών και χάρη σ' αυτό αναδείχθηκε ως χώρος ιστορικής σημασίας.

«Ελάχιστα είναι αξιοποιήσιμα και μόλις ένα είναι επισκέψιμο» σχολιάζει ο κ. Κυρίμης, ο οποίος βέβαια, εκφράζει την αισιοδοξία του για την τουριστική και πολιτιστική εκμετάλλευση αυτών των χώρων, όπως ακριβώς συμβαίνει στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης.

Το τελευταίο διάστημα τουλάχιστον ένας δημόσιος φορέας ενδιαφέρθηκε σοβαρά, διέθεσε ένα κονδύλι για την ανακαίνιση και τον καθαρισμό ορισμένων καταφυγίων και πλέον, αναζητεί τρόπο για την προβολή τους. Προς το παρόν, όμως, το εγχείρημα είναι σε πρώιμο και «ανεπίσημο» στάδιο.

Πώς ξεκίνησαν όλα

Ο κ. Κυρίμης ξεκίνησε την έρευνα πριν από μερικά χρόνια, όταν επισκέφτηκε ένα καταφύγιο στη Δραπετσώνα. «Μου κέντρισε αμέσως την περιέργεια και άρχισα να

το ψάχνω».

«Στην πορεία διαπίστωσα ότι υπάρχουν πολλά κενά και ό,τι πληροφορία συναντούσα ήταν αποσπασματική ή ελλειμματική. Έτσι ξεκίνησαν να επισκέπτομαι καταφύγια, να αναζητώ πληροφορίες, προκειμένου να κάνω κάτι ολοκληρωμένο» εξηγεί μιλώντας στο Sputnik.

«Δεν πρέπει να χαθεί αυτή η γνώση, καθώς είναι σίγουρο ότι αν δεν γίνει κάτι, όλα αυτά θα είναι άγνωστα στην επόμενη γενιά».

Χάρη στο προσωπικό μεράκι, ο κ. Κυρίμης βρίσκεται στη συγγραφή του τρίτου διαδοχικού βιβλίου, σχετικά με τα αθηναϊκά καταφύγια. Το πρώτο και το δεύτερο εκδόθηκαν το 2015 και το 2017, αντίστοιχα, ενώ το επόμενο αναμένεται το 2019.

Τα βιβλία αυτά δεν διατίθενται εμπορικά σε βιβλιοπωλεία. Τυπώθηκαν σε πολύ περιορισμένα αντίτυπα και προσφέρθηκαν σε βιβλιοθήκες, ιστορικά αρχεία, πολιτιστικά ιδρύματα και στρατιωτικούς οργανισμούς.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο κ. Κυρίμης, στις 29 Οκτωβρίου, θα παρουσιάσει στο Σεράφειο του δήμου Αθηναίων, 14 καταφύγια σε Αθήνα και Πειραιά. Συνδιοργανωτές της εκδήλωσης είναι το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, η Περιφέρεια Αττικής, ο δήμος Αθηναίων, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και η ΕΡΤ.